

Motion till riksdagen 2022/23:85

av **Karin Rågsjö m.fl. (V)**

En äldreomsorg för framtiden

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	1
3	Inledning	3
4	Kompetensförsörjning och personalens villkor och arbetsmiljö.....	4
5	Rätt till särskilt boende	6
6	Privata utförare.....	8
7	Planering för trygg vård och omsorg	9

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkoppla till riksdagen årligen om hur äldreomsorgen har utvecklats samt redogöra för identifierade kommande behov och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att stärka den medicinska kompetensen genom krav på specialistutbildning i geriatrik, eller annan jämförbar kompetens, för de läkare som arbetar inom äldreomsorgen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att utveckla samtliga specialistutbildningar för undersköterskor på yrkeshögskolenivå samt tillse att dessa är nationellt sammanhållna och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör genomföra en kartläggning på nationell nivå av antalet särskilda boenden i kommunerna samt hur många beslut som fattas att bevilja respektive avslå ansökningar om särskilt boende för äldre och tillkännager detta för regeringen.

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att genomföra de lagändringar som krävs för att bättre tillgodose äldres rätt till särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att ändra nationella riktlinjer i syfte att oro och ensamhet ska utgöra grund vid bedömning av rätten till särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till ändrade riktlinjer så att alla över 85 år ska erbjudas insatsen särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att utreda privata företag som erbjuder dyra boenden och skattesubventionerade tilläggstjänster och hur detta påverkar kommunernas lagstadgade skyldighet att erbjuda bra kommunala boenden och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör genomföra de lagändringar som krävs för att privata vårdbolag som får statligt stöd inte samtidigt ska kunna dela ut bonusar till chefer och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkräva statligt stöd till privata vårdbolag vid varje fall av bonusutdelning och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att utreda förslaget om ökade befogenheter för medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS) att ha tillsynsansvar för både kommunala och privata vårdgivare och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett vaccinationsprogram för äldre och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att erbjuda alla personer över 65 år en hälsobedömning som förebyggande insats och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att det på varje äldreboende ska finnas en fast och namngiven läkarkontakt knuten till verksamheten samt att det ska finnas en sjuksköterska på varje särskilt boende dygnet runt under veckans alla dagar och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på åtgärder som säkerställer att det på varje äldreboende samt inom hemtjänsten i varje kommun finns en beredskapsplan för utbrott av virus och pandemier och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Vänsterpartiet har under lång tid påpekat risken med nedmontering och fragmentisering av den svenska välfärden. Tyvärr har vi kunnat konstatera genom konsekvenserna av

coronapandemin att det tydligt har lett till stora brister särskilt inom äldreomsorgen. Besparingar och privatiseringar har bidragit till en kraftigt underdimensionerad vård och omsorg och utifrån konsekvenserna av den höga smittspridningen kan vi bara beklaga utvecklingen. Situationen inom äldreomsorgen har genom detta även påmint oss om den ojämlikhet och ojämställdhet som råder.

Vänsterpartiet har lyft frågan om dessa och andra redan tidigare konstaterade brister inom äldreomsorgen samt behov av ökad bemanning och kompetens vid upprepade tillfällen genom åren. Givet att antalet personer över 80 år kommer att öka med ca 50 procent till 2028, enligt SCB, är det av vikt att vidta åtgärder nu för att ha en beredskap för kommande behov av såväl medicinsk kompetens som tillräckligt antal anställda. Utan en utbyggd äldreomsorg faller det på anhörigas lott att ta ett ökat ansvar och det är ett faktum att kvinnor är överrepresenterade både bland personal och bland dem som tar ett stort ansvar för äldre familjemedlemmar. En utbyggd och välfungerande äldreomsorg är därför en förutsättning för att kvinnor ska kunna delta fullt ut på arbetsmarknaden.

Det måste gå att lita på äldreomsorgen, både för dem som behöver stöd, vård och omsorg och deras anhöriga, men även för personal som behöver goda arbetsförhållanden.

4 Kompetensförsörjning och personalens villkor och arbetsmiljö

Vänsterpartiet vill satsa på ökad personaltäthet och mer fortbildning inom äldreomsorgen för att få personal att stanna i yrket och på så vis skapa en stabil och likvärdig äldreomsorg i hela Sverige.

Behovet av att säkerställa att det finns tillräckligt med personal inom äldreomsorgen har varit akut under lång tid och är det tyvärr fortfarande. Bemanning och kompetens är en förutsättning för att det ska vara möjligt att upprätthålla en hög kvalitet och därmed ge den rätt till vård och omsorg som vi alla har. För att få en jämlik äldreomsorg behöver kommunerna tillföras tillräckliga resurser och arbetsvillkoren för äldreomsorgens personal förbättras. Den stora privatiseringsvågen har medfört försämringar i vårdkvaliteten och new public management har medfört att marknadspriser satts på äldre och sjuka människor.

Vänsterpartiet menar att det inte går att tillämpa idéer om hur varuproduktion fungerar inom äldreomsorg. Att i alla skeden alltid försöka minska kostnader och skapa en ekonomisk effektivitet dränerar omsorgen på mänsklig värdighet. Våra äldre måste ses som individer med egna behov, inte som enheter som ska generera ett ekonomiskt överskott till aktieägarna i privata företag. Livskvalitet kostar och tar tid. Det finns således behov av att både anställa mer personal och ge ökade möjligheter till kompetensutveckling och karriärvägar, samtidigt som bemanningen måste planeras utifrån de stora pensionsavgångar som är att vänta. Det är viktigt att det finns en tydlighet kring bemanning och utbildning inom hela landet i syfte att Sverige ska ha en jämlik äldreomsorg och det är oerhört viktigt att ha prognoser för framtiden.

Regeringen bör återkoppla till riksdagen årligen om hur äldreomsorgen har utvecklats samt redogöra för identifierade kommande behov. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Bristen på geriatriker, geriatrisk kompetens och medicinsk ledning i många kommuner har lett till oförsvarliga brister. Kunskaper och vårdinsatser behöver kraftigt förstärkas inom det geriatriska området och inom de delar av primärvården som har ansvar för äldre personer inom kommunal omsorg. Kommunerna saknar ofta läkare i sin organisation och avtal om läkartillgång med regionerna är otillräckliga. Den geriatriska kompetensen behöver öka. Coronapandemin har, som vi om och om igen konstaterat, synliggjort detta i många kommuner. Trygghet uppnås med stark kontinuitet där de äldre och personalen känner varandra väl. Den medicinska kompetensen måste vara hög, inte minst kring demens och övrig geriatrik, och vara kopplad till regionernas sjukvård. I takt med att vi lever allt längre ökar behoven av stöd och omsorg, men även av sjukvård. Organiseringen av vård och omsorg måste utgå från denna verklighet. De äldre multisjuka behöver en sammanhållen vård och omsorg med hög medicinsk kompetens. De flesta äldre personer som bor i särskilda boenden och som har hemsjukvård har en omfattande och komplicerad sjukdomsbild. Utvecklingen med att fler blir allt äldre och att vårdbehoven bland de äldre därmed också ökar har dock inte åtföljts av utveckling av och tillgång till adekvat medicinsk kompetens.

Regeringen bör vidta åtgärder för att stärka den medicinska kompetensen genom krav på specialistutbildning i geriatrik, eller annan jämförbar kompetens, för de läkare som arbetar inom äldreomsorgen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utifrån förslagen i propositionen Stärkt kompetens i vård och omsorg – reglering av undersköterskeyrket¹ anges i socialutskottets betänkande² att grunden för att få en skyddad yrkestitel kommer att vara det nya utbildningsinnehållet i gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram. Skolverket har beslutat om ett reviderat vård- och omsorgsprogram inom gymnasieskolan och det har utformats nationella yrkespaket med förslag på innehåll i sammanhållna yrkesutbildningar som kan ges inom komvux och på gymnasieskolans introduktionsprogram. Dock kommer innehållet i vård- och omsorgsutbildningarna för vuxna fortfarande att variera då huvudmän kan välja om och hur de ska använda de nationella yrkespaketen, samtidigt som de s.k. uppdragsutbildningarna ofta är kortare än de utbildningar som ges i form av det nationella yrkespaketet.

Med hänsyn till den förväntade ökad förekomsten av omfattande och sammansatta vårdbehov bland äldre personer som får kommunal vård och omsorg, i kombination med ökade kvalitetskrav, är det angeläget att undersköterskors kompetens regleras och säkerställs på nationell nivå.

Regeringen bör ta initiativ till att utveckla samtliga specialistutbildningar för undersköterskor på yrkeshögskolenivå samt tillse att dessa är nationellt sammanhållna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Rätt till särskilt boende

Frågan om en äldreomsorg med insatser och tryggt boende i syfte att tillgodose äldres behov av och rätt till särskilt boende är både en jämlikhets- och jämställdhetsfråga som Vänsterpartiet lyft tidigare, liksom frågan om att det är flest kvinnor som vårdar

¹ 2020/21:175.

² 2020/21:SoU30.

anhöriga och att det därför finns behov av stöd och avlastning och att samhället faktiskt tar sitt ansvar.

Sedan början av 2000-talet har en omfördelning skett från särskilda boenden till insatser i de egna hemmen. Antalet personer som bor i särskilt boende har därför minskat och kommunerna har i stället satsat på att fler ska bo hemma med hemtjänst. Statistik från Socialstyrelsen visar att 108 000 personer bodde på ett särskilt boende 2020 medan antalet som beviljats samma insats 2021 var drygt 104 500 personer.

Att fler ska bo kvar hemma längre är ett sätt för kommunerna att hålla nere kostnadsökningarna och Vänsterpartiet anser att den utvecklingen är negativ då den går ut över de äldres behov samt begränsar deras möjligheter till inflytande och valfrihet. Äldre ska kunna bo hemma så länge de själva vill, men när behovet av stöd ökar och de vill flytta måste det finnas möjlighet till det.

Av en artikel i Aftonbladet från januari 2022 framgår att tusentals äldre svenskar får avslag när de söker plats på ett äldreboende. Äldre och deras anhöriga beskriver hur de upplever kampen för att få komma in i tryggheten efter att ha fått avslag på sina ansökningar både av kommunen och av förvaltningsrätten med motiveringen att deras behov kan tillgodoses med insatser i det egna hemmet som kan ge s.k. skälig levnadsnivå, som anges i lagen. Flera äldre beskriver den otrygghet det innebär att ha hjälp hemma av många olika människor. För en del är anhöriga till stor hjälp men samtidigt bidrar det ofta till en känsla av skuld hos den äldre. Detta gäller ofta människor som är mellan 80 och 90 år och som ibland även har demenssjukdom, och flera anhöriga vittnar om en evig kamp mot myndigheterna.

Vänsterpartiet har tidigare ställt en fråga till den dåvarande socialministern efter en granskning som Sveriges Radios Ekot gjorde hösten 2021 som också visade att många äldre får avslag på sina ansökningar om att flytta till äldreboenden.³ Även där gavs en entydig bild av att det ofta handlade om människor över 90 år som både var sjuka och levde isolerade och som själva önskade bo under tryggare former. Socialministern uppgav då som svar att människor ska känna att de får den äldreomsorg de behöver och angav att det aldrig är rimligt att äldre personer som har ett behov av äldreomsorg i någon form i stället får bo otrygga i sitt eget hem samt att det är viktigt att äldreomsorgen verkligen möter äldre personer så att de känner den trygghet som de har rätt att känna på ålderns höst.

Riktlinjerna och handläggningen vad gäller särskilt boende varierar kraftigt över landet. Antalet bifall och avslag bör jämföras mellan kommunerna tillsammans med vilka motiv som anges i besluten vid avslag på ansökningar om särskilt boende. Det bör också jämföras i vilken omfattning avslag överklagas och huruvida de innehåller socioekonomiska skillnader. Det skulle en transparent bild över hela landet och i alla kommuner samlat kunna ge för att komma till rätta med osakliga skillnader vad gäller handläggningen avseende särskilt boende. Lärdomarna från en sådan helhetsbild bör leda till att åtgärder tas fram för att öka likvärdigheten och tillgången till särskilda boenden över hela landet. För Vänsterpartiet är det angeläget att ge människor ett tryggt boende och adekvat stöd när de vill ha och behöver få det.

Regeringen bör genomföra en kartläggning på nationell nivå över antalet särskilda boenden i kommunerna samt hur många beslut som fattas att bevilja respektive avslå ansökningar om särskilt boende för äldre. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

³ 2021/22:316.

Vidare bör regeringen vidta åtgärder för att genomföra de lagändringar som krävs för att bättre tillgodose äldres rätt till särskilt boende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ensamhet har visat sig innebära att risken för en för tidig död ökar med 26 procent, enligt en tidigare metaanalys.⁴ I Sverige har det under lång tid blivit svårare för äldre att erbjudas någon form av gemensamhetsboende. Många kommuner har i stället för att satsa på boenden valt att upphandla hemtjänst till lägre kostnader. Detta bidrar till att skapa ofrivillig ensamhet.

Vänsterpartiet har tidigare lämnat förslag om att öka möjligheten till gemensamhetsboenden och kollektivhus med aktiviteter samt även sociala aktiviteter som inte är kopplade till boenden. Men att minska ensamheten för äldre är en allt viktigare uppgift och med beaktande av att upplevelse av ensamhet och oro faktiskt är en stor hälsorisk bör även dessa behov kunna ligga till grund för en bedömning av rätten till särskilt boende.

Regeringen bör ta initiativ till att ändra nationella riktlinjer i syfte att oro och ensamhet ska utgöra grund vid bedömning av rätten till särskilt boende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare bör regeringen ta initiativ till ändrade riktlinjer så att alla över 85 år ska erbjudas insatsen särskilt boende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Privata utförare

Under de senaste åren har det, särskilt på större orter med större andel invånare med höga inkomster, växt fram privata äldreboenden där utförarna vänder sig till äldre som förväntas efterfråga en hög standard. Eftersom privata, men inte kommunala, utförare får erbjuda skattesubventionerade tilläggstjänster med rutavdrag kan endast den som har råd köpa extra tjänster utöver den skäligen levnadsnivå som äldreomsorgen enligt socialtjänstlagen ska erbjuda alla.

Vänsterpartiet ställer sig frågande till om det verkligen är alla skattebetalares vilja och uppgift att bidra med finansiering till denna utveckling. Samtidigt som dessa subventioner finns är kostnaderna för att bo på högstandardboenden tillräckligt höga för att utestänga de med lägre inkomster. Det är en träffsäker modell för att subventionera bättre bemedlades liv och boende.

Frågan om en äldreomsorg med insatser och tryggt boende för alla är både en jämlikhets- och jämställdhetsfråga som Vänsterpartiet vill belysa. Det har funnits och finns olika exempel på boendeformer för äldre, både sådana som kräver biståndsbedömning, dvs. beslut enligt socialtjänstlagen, och andra former utan motsvarande krav. Det behöver finnas ett varierat utbud av boendeformer i kommunal regi för personer över 65 år.

Regeringen bör ges i uppdrag att utreda privata företag som erbjuder dyra boenden och skattesubventionerade tilläggstjänster och hur detta påverkar kommunernas

⁴ Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T. & Stephenson, D. (2015). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review. *Global Business Review*, 10(2), 313–334.

lagstadgade skyldighet att erbjuda bra kommunala boenden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet vill ha en äldreomsorg som präglas av trygghet, omsorg och värdighet. För detta behövs tillräckliga resurser och goda arbetsvillkor för personalen. I och med införandet av lagen om valfrihetssystem (LOV) 2009 finns ett stort antal privata utförare av äldreboenden inom den svenska äldreomsorgen. Kvalitetssäkring av äldreomsorg är en fråga som hamnat allt mer i fokus i takt med att andelen privata utförare ökat och under coronapandemin har denna fråga i högsta grad aktualiserats. Reglerna behöver ändras då uppdraget inom äldreomsorgen är ett enda, nämligen att skydda äldre. För det ändamålet måste personalen ges rimliga arbetsvillkor så att den kan utföra sitt arbete.

Vänsterpartiet lämnade våren 2021 ett förslag till ett utskottsinitiativ med anledning av att det privata vårdbolaget Attendo både hade fått statligt bidrag och samtidigt betalat ut bonusar till sin ledning. Privata bolag som agerar på det viset har förverkat sin rätt att få del av statliga medel.

Regeringen bör genomföra de lagändringar som krävs för att privata vårdbolag som får statligt stöd inte samtidigt ska kunna dela ut bonusar till chefer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare bör regeringen återkräva statligt stöd till privata vårdbolag vid varje fall av bonusutdelning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Planering för trygg vård och omsorg

Inom det verksamhetsområde som kommunen bestämmer ska det finnas sjuksköterskor med ett särskilt medicinskt ansvar, s.k. medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS). De uppgifter som åligger medicinskt ansvariga sjuksköterskor innebär att de har ansvar för kvalitet och säkerhet i den verksamhet som en kommun bedriver enligt 18 och 18 a §§ hälso- och sjukvårdslagen. Ansvaret avser den vård och behandling som patienterna ges samt de krav som ställs på läkemedelshantering, dokumentation och anmälan av skador m.m. i hälso- och sjukvårdsverksamhet.

Vänsterpartiet vill förtydliga vikten av att en MAS är anställd av kommunen med tillsynsansvar över både kommunala och privata utförare. Att det finns möjlighet för privata aktörer att ha en anställd MAS ser vi som riskabelt då befattningen bör vara oberoende. Vänsterpartiet anser att MAS viktiga roll när det gäller säkerhet och kvalitet gör att tjänsten bör ges ökade befogenheter att inspektera kommunala och privata vårdgivare.

Regeringen bör ta initiativ till att utreda förslaget om ökade befogenheter för en medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS) att ha tillsynsansvar för både kommunala och privata vårdgivare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vaccination är viktigt för att förebygga allvarlig sjukdom och en av de mest effektiva åtgärder som finns för bättre folkhälsa. Samtidigt medför det att kostnaderna för hälso- och sjukvården minskar.

För Vänsterpartiet är det självklart att säkra och kostnadseffektiva vaccin mot sjukdomar som innebär en hög risk för allvarlig sjukdom bör erbjudas alla äldre. Folkhälsomyndigheten rekommenderar införande av vaccinering mot influensa och pneumokocker och för bältros pågår utredning. För enskilda krävs intresse, kunskap och

initiativ för att göra egna val kring vaccinerings, vilket får till följd att vaccinationsgraden är låg i stora befolkningsgrupper och socioekonomisk status kan vara avgörande.

Regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett vaccinationsprogram för äldre. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Socialstyrelsen konstaterade redan 2018 i sin lägesrapport Bästa möjliga hälsa och en hållbar hälso- och sjukvård, behov av fördjupad kompetens i syfte att ha större fokus på hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete. Hälso- och sjukvårdens insatser för att påverka ohälsosamma levnadsvanor har ökat något de senaste åren, men arbetet ligger fortfarande på en låg nivå i förhållande till hur många som kan ha nytta av stöd för att förändra sina levnadsvanor. Enligt Nationella vårdkompetensrådets redovisning kommer det att få betydelse för hälso- och sjukvårdens långsiktiga hållbarhet hur väl hälso- och sjukvården lyckas med preventiva insatser. Förebyggande och rehabiliterande åtgärder är den främsta åtgärden för att begränsa framtida kostnader, men också viktigt för närståendes situation och hälsa.

Regeringen bör utreda möjligheten att erbjuda alla personer över 65 år en hälso-bedomning som förebyggande insats. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

När komplexa vård- och omsorgsbehov föreligger eller när en person har någon form av kognitiv sjukdom är det särskilt viktigt med kontinuitet och individuellt anpassade insatser. Utifrån att behoven för gruppen äldre är stora och antalet personer med kroniska sjukdomar antas öka är det viktigt att skapa trygghet för dem som behöver sjukvårdsinsatser och ge möjlighet till en läkarkontakt som kan ta ett samlat grepp om personens hela sjukdomsbild.

Vidare vill Vänsterpartiet lyfta frågan om att bemanna särskilda boenden med en ansvarig sjuksköterska dygnet runt i syfte att säkerställa behovet av medicinsk kompetens för de boende samt för att tillgodose personalens behov av en god arbetsmiljö med tillgång till nära arbetsledning.

Regeringen bör ta initiativ till att det på varje äldreboende ska finnas en fast och namngiven läkarkontakt knuten till verksamheten samt en sjuksköterska på varje särskilt boende dygnet runt under veckans alla dagar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Under coronapandemin blev det tydligt vilken bristande beredskap som fanns inom äldreomsorgen. Hur stor krisberedskapen var varierade stort mellan kommunerna. Planeringen och beredskapen inför kriser och t.ex. utbrott av virus måste förbättras avsevärt. Vänsterpartiet anser att det på samtliga äldreboenden och hos varje hemtjänstutförare samt även inom hemsjukvården ska finnas en plan för hur större utbrott av virus och pandemier ska bekämpas.

Regeringen bör återkomma med förslag på åtgärder som säkerställer att det på varje äldreboende samt inom hemtjänsten i varje kommun finns en beredskapsplan för utbrott av virus och pandemier. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Karin Rågsjö (V)

Ida Gabrielsson (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Maj Karlsson (V)

Isabell Mixter (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)